

Ключові слова: кваліфікація кримінальних правопорушень, мотив кримінального правопорушення, корисливий мотив, хуліганський мотив.

Leka Yu.V. Problems of qualification of motives of criminal offenses

The article substantiates the need to study the problems of qualification of the motives of criminal offenses that arise at the stages of pre-trial investigation and trial. The role of motive in determining criminal responsibility cannot be limited to its moral assessment. The motive of a criminal offense has a great influence on the qualification of socially dangerous acts, which is its most important practical significance. Correct and timely detection and establishment of the motive of a criminal offense is the key to successful conduct of all stages of the trial. A large number of scientific works devoted to the influence of motive on the qualification of socially dangerous acts have been studied. In addition, the influence of motive on the qualification of crimes is not limited to those cases when it is provided as a necessary element of a criminal offense or a qualifying feature. As a motive for committing a criminal offense and leaving an imprint on the entire course of the volitional process, the motive is deeply important in establishing the direction of the act, determining the subjective side of the criminal offense and establishing the range of criminally punishable acts. A significant number of court verdicts in criminal cases related to the establishment of the motive for a criminal offense have been analyzed. Problems have been identified in the classification of criminal offenses related to the failure to establish or incorrectly establish the motive. The presence of one or another motive may affect the imposition of a certain type and amount of punishment and is also the basis for the application of possible preventive measures to prevent the commission of criminal offenses in the future. The ways of the decision of the basic problems connected with qualification of motives of criminal offenses for increase of quality and efficiency of application of the criminal legislation by law enforcement and judicial bodies are offered.

Key concepts: qualification of criminal offenses, motive of criminal offense, selfish motive, hooligan motive

Микитин Ю.І.

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ БОЛГАРІЇ

УДК 341+343.1

Постановка проблеми. Вивчення кращих практик побудови і функціонування кримінально-процесуальної політики у країнах-членах Європейського Союзу є цінним з точки зору вдосконалення кримінально-процесуальної політики України. У цьому контексті варто звернути увагу на досвід Болгарії, яка у 2004 р.

увійшла до ЄС. Безумовно, євроінтеграційні процеси вплинули, зокрема на оновлення принципів кримінально-процесуальної політики Болгарії, які у свою чергу зумовили відповідні зміни у національному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом кримінально-процесуальної політики Болгарії є Конституція від 12 липня 1991 р. в редакції від 18 грудня 2015 р. [1].

Конституційні основи кримінально-процесуальної політики Болгарії знайшли своє відображення, зокрема у ст. 30-31, 33-34, 118, 120-124, 127-133.

В. І. Самарін ведучи мову про принципи кримінального процесу, зазначає, що основні з них закріплені в КПК Болгарії, хоча більшість мають своїм підґрунтям конституційні положення. У той же час не всі норми КПК Болгарії приймаються як принципи кримінального процесу, трактуючи окремі з них як процесуальні гарантії [2, с. 727-728]. Вбачається, що варто вести мову про ширший, системоутворюючий підхід, відповідно до якого норми, які закріплюють як принципи так і гарантії кримінального процесу, охоплюються принципами кримінально-процесуальної політики.

А. М. Панокін відзначає, що у Болгарії відслідковується пошук можливих шляхів побудови кримінально-процесуальної системи при переході до загальноєвропейського розуміння прав людини у кримінальному судочинстві, утвердження пріоритету законних прав і свобод людини в порівнянні з інтересами держави. Можна простежити тенденції реалізації міжнародних норм у національному законодавстві цієї країни, що пов'язані з інтеграцією у Європейський Союз [3, с.4, 9].

Дослідження положень Конституції Болгарії [1] дозволяє виділити такі конституційні принципи кримінально-процесуальної політики цієї країни:

1) особиста свобода і недоторканість людини, що включає наступні аспекти: ніхто не може бути затриманий, підданий обшуку чи іншому посягання на його недоторканість, за винятком умов і порядку, який визначений законом; затримання особи допускається у спеціально вказаних невідкладних випадках компетентними державними органами з негайним повідомленням су-

дової влади; протягом 24 годин після затримання орган судової влади виносить рішення про його законність; кожний має право на адвокатський захист з моменту його затримання і притягнення як затриманого, зустріч і захисником та недоторканість таємниці їхнього спілкування (ст. 30);

2) дотримання строків досудового провадження, що передбачає право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину бути переданим судовій владі у законно визначений строк (ч. 1 ст. 31);

3) свобода від самовикриття, згідно якої ніхто не може бути примушений визнати себе винним чи засудженим тільки на основі його самозізнання (ч. 2 ст.31);

4) недопустимість надмірного обмеження прав і свобод для здійснення правосуддя (ч. 4 ст. 31);

5) недоторканість житла, яка полягає в тому, що проникнення чи перебування у житлі без згоди його мешканця чи рішення судової влади допускається з метою запобігання майбутнього чи триваючого злочину, затримання того, хто має намір його вчинити, а також у випадках крайньої необхідності (ч. 2 ст. 33);

6) таємниця кореспонденції – свобода кореспонденції та інших повідомлень недоторкані за винятком дозволу судової влади, коли це необхідно для розкриття і запобігання тяжких злочинів (ст. 34);

7) здійснення правосуддя від іменем народу (ст.118);

8) судовий контроль за діяльністю інших державних органів, в тому числі, у межах кримінального процесу (ст. 120) та нагляд Верховного касаційного суду за точним і однаковим застосуванням законів у всіх судах (ст.124);

9) рівність і забезпечення умов змагальності сторін, які беруть участь у судовому процесі. Реалізація цього принципу покладається на суди (ч. 1 ст. 121);

10) встановлення істини як мета провадження (ч. 2 ст. 121);

11) публічність (гласність) розгляду справ у судах, крім випадків передбачених законом (ч. 3 ст. 121);

12) вмотивованість судових рішень (ч. 4 ст. 121);

13) право фізичних і юридичних осіб на захист на всіх стадіях процесу (ст. 122);

14) участь у судочинстві судових засідателів у випадках передбачених законом (ст. 123);

15) здійснення прокуратурою нагляду за дотриманням законності у формі притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочин і підтримання державного обвинувачення у кримінальних справах загального характеру, а також виконанням кримінально-правих примусових заходів (ст. 127);

16) єдність слідчо-судової системи. Слідчі органи входять у систему судової влади і здійснюють попереднє провадження у кримінальних справах (ст. 128);

17) гарантії незалежності слідчих, прокурорів та суддів через процедуру призначення (ст. 129), особливості функціонування Вищої судової ради (ст. 130-131, 133), недоторканості (ст. 132).

Комплексним джерелом кримінально-процесуальної політики Болгарії є Кримінально-процесуальний кодекс, прийнятий 14 жовтня 2005 р. [4]. У главі 2 цього нормативно-правового акту відображено основні принципи кримінально-процесуальної політики. До них належать наступні положення:

1) здійснення судочинства у кримінальних справах тільки судами. Даний принцип передбачає два аспекти: судочинство у кримінальних здійснюється виключно судами, які встановлені Конституцією Болгарії; суди для розгляду кримінальних справ, не передбачені законом, не допускаються (ст. 6);

2) центральне місце судового провадження у системі кримінального процесу. Досудове провадження носить підготовчий характер (ст. 7);

3) участь судових засідателів у складі суду у випадках і в порядку, передбаченому законом, які мають однакові права із суддями (ст. 8);

4) визначена процедура призначення суб'єктів владних повноважень кримінального процесу. У кримінальному провадженні беруть участь тільки судді, судові засідателі, прокурори і слідчі органи, які призначені у встановленому порядку (ст. 9);

5) незалежність органів кримінального провадження. При здійсненні своїх функцій судді, судові засідателі, прокурори і слідчі органи незалежні та підкоряються тільки закону (ст. 10);

6) рівність громадян у кримінальному процесі. Усі громадяни, які беруть участь у кримінальному провадженні рівні перед законом. Не допускається жодних обмежень прав і привілеїв, заснованих на расі, народності, етнічній приналежності, статі, походженні, релігії, освіті, переконаннях, політичній приналежності, особистому і суспільному становищі чи майновому стані. Суд, прокурор і слідчі органи застосовують закони точно та однаково щодо всіх громадян (ст. 11);

7) змагальність і рівність процесуальних права сторін. Судочинство у кримінальному процесі є змагальним. Сторони у судовому провадженні мають рівні процесуальні права за винятком випадків, які передбачені законом (ст. 12);

8) розкриття об'єктивної істини. Суд, прокурор і слідчі органи у межах своєї компетенції зобов'язані вживати всіх заходів щоб забезпечити розкриття об'єктивної істини. Об'єктивна істина розкривається у порядку і засобами, передбаченими в законі (ст. 13);

9) прийняття рішень за внутрішнім переконанням. Суд, прокурор і слідчі органи приймають свої рішення за внутрішнім переконанням, що ґрунтується на об'єктивному, всебічному і повному дослідженні всіх обставин у справі, керуючись законом. Докази і засоби для їх встановлення не можуть мати заздалегідь визначену силу (ст. 14);

10) право на захист. Обвинуваченому та іншим особам, які беруть участь у кримінальному провадженні, надаються всі процесуальні засоби, необхідні для захисту їх прав та законних інтересів. Суд, прокурор і слідчі органи роз'яснюють їм процесуальні права та забезпечують можливість їх здійснювати. Потерпілому гарантуються необхідні процесуальні засоби для захисту його прав і законних інтересів (ст. 15);

11) презумпція невинуватості. Обвинувачений вважається невинуватим до встановлення протилежного на підставі, вироку, який вступив у силу (ст. 16);

12) недоторканність особистості. До осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, не можуть бути застосовані при-

мусові заходи, за винятком випадків і в порядку, передбаченому законом.

Ніхто не може бути затриманий довше ніж на 24 годин без дозволу суду. Прокурор може дати розпорядження про затримання обвинуваченого для його приведення до суду. Про затримання відповідний орган зобов'язаний негайно повідомити особу, визначену затриманим. Коли затримана особа є іноземним громадянином, негайно повідомляється Міністерство зовнішніх справ. Суд, прокурор і слідчі органи зобов'язані звільнити будь якого громадянина, який незаконно позбавлений волі (ст. 17);

13) безпосередність. Суд, прокурор і слідчі органи ґрунтують свої рішення на доказових матеріалах, які вони збирають та перевіряють особисто, за винятком випадків, передбачених законом (ст. 18);

14) усність кримінального судочинства. Кримінальне провадження здійснюється усно, за винятком випадків, передбачених у законі. (ст. 19);

15) публічність (гласність) судових засідань. Судові засідання є публічними, за винятком випадків, передбачених у законі (ст. 20);

16) мова, на якій ведеться кримінальне провадження. Кримінальне провадження здійснюється болгарською мовою. Особи, які не володіють болгарською мовою, можуть користуватися своєю рідною або іншою мовою. У таких випадках призначається перекладач (ст. 21);

17) розгляд і вирішення справ упродовж розумного строку. Суд розглядає і вирішує кримінальні справи упродовж розумного строку. Прокурор і слідчі органи зобов'язані забезпечувати провадження досудового провадження в передбачені законом терміни. Справи, за якими обвинувачений взятий під варту, розслідуються, розглядаються і вирішуються в першу чергу, в порівнянні з іншими справами (ст. 22).

Зважаючи на джерело кримінально-процесуальної політики, де відображено її принципи, можемо виділити конституційні і ґалузеві принципи кримінально-процесуальної політики Болгарії.

Однак, у значній мірі, вони взаємно доповнюють одні одних, деталізують, а інколи і дублюють.

Висновки. Специфіка кримінально-процесуальної політики Болгарії пов'язана з тим, що на початку її новітнього реформування основні підходи, принципи були закріплені в Конституції (1991 р.), однак після вступу до Європейського Союзу практично одразу зазнали суттєвих змін у КПК (2005 р.) та набули сучасної форми і змісту після оновлення Основного закону (2015 р.).

До конституційних принципів кримінально-процесуальної політики Болгарії належать: 1) особиста свобода і недоторканість людини; 2) дотримання строків досудового провадження; 3) свобода від самовикриття; 4) недопустимість надмірного обмеження прав і свобод для здійснення правосуддя; 5) недоторканість життя; 6) таємниця кореспонденції; 7) здійснення правосуддя від іменем народу; 8) судовий контроль; 9) рівність і забезпечення умов змагальності сторін; 10) встановлення істини як мета кримінального провадження; 11) публічність (гласність) розгляду справ у судах; 12) вмотивованість судових рішень; 13) право фізичних і юридичних осіб на захист на усіх стадіях процесу; 14) участь у судочинстві судових засідателів; 15) реалізація прокуратурою публічності у контексті притягнення до кримінальної відповідальності, державного обвинувачення, виконання кримінально-правих примусових заходів; 16) єдність слідчо-судової системи; 17) гарантії незалежності і недоторканості слідчих, прокурорів та суддів.

До галузевих принципів кримінально-процесуальної політики Болгарії слід віднести: 1) здійснення судочинства у кримінальних справах тільки судами; 2) центральне місце судового провадження у системі кримінального процесу; 3) участь судових засідателів у складі суду; 4) визначена процедура призначення суб'єктів владних повноважень кримінального процесу; 5) незалежність органів кримінального провадження; 6) рівність громадян у кримінальному процесі; 7) змагальність і рівність процесуальних прав сторін; 8) розкриття об'єктивної істини як мета кримінального процесу і обов'язок його суб'єктів, які наділені владними повноваженнями; 9) прийняття рішень за внутрішнім

переконанням; 10) право на захист; 11) презумпція невинуватості; 12) недоторканність особистості; 13) безпосередність; 14) усність кримінального судочинства; 15) публічність (гласність) судових засідань; 16) мова, на якій ведеться кримінальне провадження; 17) розгляд і вирішення справ упродовж розумного строку.

Принципи кримінально-процесуальної політики Болгарії визначили її демократичні, гуманістичні, загальноєвропейські начала, закріпивши пріоритет прав людини.

1. Конституція на Република България. URL: <https://www.parliament.bg/bg/const/> (дата звернення 25.01.2020).
2. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія [В. В. Луцик, В. А. Савченко, В. І. Самарін та ін.]; за ред. В. В. Луцика та В. І. Самаріна. Харків: Право, 2018. 792 с.
3. Панюкин А. М. Обеспечение прав личности в уголовно-процессуальном законодательстве Республики Болгарии: автореферат дис. ... кандидата юридических наук. Москва, 2008. 27 с.
4. Наказателно-процесуален кодекс на България. URL: <https://lex.bg/laws/ldoc/2135512224> (дата звернення 15.02.2020)

Микитин Ю.І. Принципи кримінально-процесуальної політики Болгарії

У даній статті проаналізовано принципи кримінально-процесуальної політики Болгарії.

Специфіка кримінально-процесуальної політики Болгарії пов'язана з тим, що на початку її новітнього реформування основні підходи, принципи були закріплені в Конституції (1991 р.), однак після вступу до Європейського Союзу, практично одразу, зазнали суттєвих змін у КПК (2005 р.) та набули сучасної форми і змісту після оновлення Основного закону (2015 р.).

Зважаючи на джерело кримінально-процесуальної політики, де відображено її принципи, можемо виділити конституційні і галузеві принципи кримінально-процесуальної політики Болгарії. У значній мірі вони взаємно доповнюють одні одних, деталізують.

Принципи кримінально-процесуальної політики Болгарії визначили її демократичні, гуманістичні, загальноєвропейські начала, закріпивши пріоритет прав людини.

Ключові слова: принципи кримінально-процесуальної політики, принципи кримінально-процесуальної політики країн-членів Європейського союзу, принципи кримінально-процесуальної політики Болгарії.

Mykytyn Y.I. Principles of criminal procedure policy of Bulgaria

This article analyzes the principles of criminal procedure policy of Bulgaria.

The specificity of the criminal procedure policy of Bulgaria is due to the fact that at the beginning of its new reform the main approaches and principles were enshrined

in the Constitution (1991). But after accession to the European Union the main approaches and principles, almost immediately, underwent significant changes in the Penal Procedure Code of the Republic of Bulgaria (2005) and acquired its modern form and content after the update of the Basic Law (2015).

Taking into account the source of criminal procedure policy, which reflects the principles of this policy, we can distinguish the constitutional and sectoral principles of criminal procedure policy in Bulgaria. To a large extent, they detail and mutually complement each other.

The constitutional principles of the criminal procedure policy of Bulgaria include: 1) personal freedom and inviolability of the person; 2) abidance of the term of pre-trial proceedings; 3) freedom from self-disclosure; 4) inadmissibility of excessive restriction of rights and freedoms for the implementation of justice; 5) inviolability of housing; 6) secrecy of correspondence; 7) administration of justice on behalf of the people; 8) judicial control; 9) equality and ensuring the adversarial conditions of the parties; 10) establishing the truth as the purpose of criminal proceedings; 11) publicity of court proceedings; 12) motivation of court decisions; 13) the right of natural persons and legal entities to protection at all stages of the process; 14) participation in the proceedings of jurors; 15) implementation by the prosecutor's office of publicity in the context of criminal prosecution, public prosecution, execution of criminal law measures; 16) unity of the investigative and judicial system; 17) guarantees of independence and inviolability of investigators, prosecutors and judges.

The sectoral principles of the criminal procedure policy of Bulgaria include: 1) realization of judicial proceedings in criminal cases only by courts; 2) the central place of judicial proceedings in the system of criminal proceedings; 3) participation of jurors as part of the court; 4) the procedure for appointing subjects of power in criminal proceedings has been determined; 5) independence of bodies that perform the functions of criminal proceedings; 6) equality of citizens in criminal proceedings; 7) adversarial proceedings and equality of procedural rights of the parties; 8) disclosure of the objective truth as the purpose of the criminal process and as the duty of its subjects, who are endowed with power; 9) making decisions based on inner conviction; 10) right to protection; 11) presumption of innocence; 12) inviolability of the person; 13) immediacy; 14) orality of the criminal proceedings; 15) publicity of court hearings; 16) language of criminal proceedings; 17) consideration and resolution of cases within a reasonable time.

The principles of Bulgaria's criminal procedure policy have defined its democratic, humanistic, and pan-European principles base, and which also consolidate the priority of human rights.

Key words: principles of criminal procedure policy, principles of criminal procedure policy of the member states of the European Union, principles of criminal procedure policy of Bulgaria.